

**ТЮНИНГ МЕТОДОЛОГИЯСИНИНГ ОЛИЙ ТАЪЛИМ СИФАТИНИ
ОШИРИШДАГИ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБАЛАРИ**
Лутфуллаев П.

Мақолада тюнинг методологияси бўйича атрофлича таҳлил ва мулоҳазалар берилган. Унинг олий таълимда қўлланилишининг афзалликлари ва хусусиятлари ёритиб берилган. Шу билан бирга, тюнинг методологиясининг хорижий мамлакатлар тажрибаси муҳокама этилган.

**PECULIARITIES AND FOREIGN PRACTICES OF TUNING METHODOLOGY TO
IMPROVE THE QUALITY IN HIGHER EDUCATION**
Lutfullayev P.

In this article the broad comments and analyses of tuning methodology are given. Preferences and peculiarities of its usage in higher education are highlighted. Moreover, the practices of usage the tuning methodology in foreign countries are discussed.

**ОСОБЕННОСТИ И ИНОСТРАННЫЕ ПРАКТИКИ МЕТОДИКИ ТЮНИНГА ДЛЯ
УЛУЧШЕНИЯ КАЧЕСТВА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ**
Лутфуллаев П.

В этой статье даются широкие комментарии и анализы методологии тюнинга. Подчеркиваются предпочтения и особенности его использования в высшем образовании. Кроме того, обсуждается практика использования методологии тюнинга в зарубежных странах.

Олий таълимда сифатни ошириш тобора долзарб масала бўлиб бормоқда. Бу борада жаҳон тажрибаларини ўрганиб илғор тажрибаларни таҳлил этиш зарур. Масалан, Европа олий таълимида давом этаётган Болоня жараёни олий таълимда интеграцияни кучайтириш борасида муҳим инструментлардан бири бўлиб қолмоқда. Лекин интеграцион жараёнларни амалга ошириш механизмлари турлича. Масалан Тюнинг методологиясини олишимиз мумкин. Тюнинг методологияси (Tuning methodology) сўнгги 10 йил ичида Европа олий таълим тизимида кенг тарқалган. Испаниянинг Деусто университетидаги Тюнинг академияси манбаларида келтирилишича унинг 3 хил кўринишда тушуниш мумкин, тюнинг лойиҳаси сифатида, тюнинг таълим жараёни иштирокчилари тармоғи сифатида, ва тюнинг методологияси сифатида. Тюнинг методологияси олий таълим жараёни сифатини интенсив равишда ошириш ва уни сақлашга қаратилган, бир-бирига мос келувчи ва солиштириш мумкин бўлган тавсифлар меъёри ёки мутаносиб нуқталар (reference points) яратиш орқали фойдаланиш мумкин бўлган метод деб аталади. Ушбу методда билим олувчининг эришиши мумкин бўлган компетентлик даражаси асосий аҳамиятга эга. Билим олувчининг компетентлик даражаси у эгаллаган компетенцияларнинг ўзлаштирилиши билан боғлиқ бўлади. Компетенциялар таълим жараёнининг натижаси ва маҳсули ҳисобланади. Шундан келиб чиқиб тюнинг методологиясида “Компетенцияларга асослаган таълим бериш” (competence-based learning) тушунчаси кенг тарқалган. Деусто университетининг педагогик ёндошувига кўра ушбу метод - марказида талаба турувчи (student-focused learning) таълим бериш жараёни деб ҳисобланади.¹²

Маълумки ҳар бир таълим йўналиши ва билим соҳаси бўйича билим олувчи эгаллаши мумкин бўлган компетенциялар аввалдан белгиланади. Компетенциялар соҳалар бўйича ва умумқасбий компетенцияларга бўлинади. Компетенциялар йўналиш ёки соҳаниннг стандартларида, таълим дастурларида ва силлабусларида аниқ ёзилади. Эгаллаш зарур бўлган компетенциялар аниқлангандан сўнг ўқув дарсликлари, адабиётлар, компетенцияни эгаллаш учун ўрганилаши керак бўлган фанлар аниқланади. Бир фан бир ёки ундан кўп бўлган компетенцияни бериши ёки бир неча фан бир компетенцияни бериши мумкин.

¹² Aurelio et al.(2008), Competence-based learning, University of Deusto, Bilbao, pp. 21-22

Компетенцияларни белгилашда жамиятдаги эҳтиёжлар, талаблар, маҳаллий урф-одатлар, тенденциялар ҳисобга олинади. Энг муҳими, тюнинг методологиясида олий таълимдан манфаатдор гуруҳларнинг талаб ва эҳтиёжлари асосий эътиборда бўлади. Бу ерда манфаатдор гуруҳларга иш берувчи, олий таълим ўқитувчи состави, талабалар, ва битирган талабалар киритилади. Мана шу тўрт гуруҳнинг талаб ва эҳтиёжлари динамик тарзда ўзгариб бормоқдаки, бунда олий таълим муассасалари давлат ёки хусусий эканлигидан қатъий назар ўзгаришларга нисбатан тезкор ҳаракат қилишга мажбур бўлмоқда.

Тюнинг методологияси 1999 йилда ташкил этилган Болоня жараёни билан паралел равишда Ғарбий европада тадбиқ этила бошланди. Чунки олий таълимда ҳамкорлик қилиш ва тажрибаларни ўзаро алмашиш Болоня жараёнининг асосий мезонларидан ҳисобланади. Шу туфайли 2010 йилда Болоня жараёнининг 10 йиллиги муносабати билан Европа олий таълим кенглиги (European Higher Education Area) ташкил этилдики, унинг асосий вазифаси этиб Европа давлатлари олий таълим тизимлари ўртасидаги интеграцияни кучайтириш ва уни тизимли ривожлантириш белгиланди. Демак тюнинг методологияси Болоня жараёни ва Европа олий таълим кенглиги каби стратегик ҳаракатларни самарали бажариш учун механизм ролини бажариши аён бўлмоқда. Бундай деб аташга асосий сабаблардан бири кейинги ўн беш йил ичида деярли барча таълим соҳалари тюнинг методологияси орқали қиёсий тадқиқ ва таҳлил этилган. Географик минтақаларда тюнинг методологиясининг жалб этилганлигини тадқиқ этганимизда қуйидагича хронологик кўринишга келди:

2001-2002 йилларда Европада

2003-2004 йилларда Европада яна кенгайди

2004-2007 йилларда Лотин Америка давлатлар

2007-2008 йилларда Европада яна кенгайди (4-босқич)

2007-2008 йилларда Қирғизистонда

2010-2013 йилларда Россия Федерациясида

2010-2012 йилларда Африка давлатларида

2010-2012 йилларда Литвада

2009 йилда АҚШда

2012-2015 йилларда Марказий Осиё давлатларида

2012-2014 йилларда Хитойда

Буларнинг барчаси Темпус ва UNESCO каби халқаро дастурлар томонидан молиялаштирилган лойиҳалар доирасида олиб борилган. Айниқса Европа давлатларининг ягона Иттифоқ атрофида интеграцияланишининг тобора долзарблиги ошиб бораётган бир вақтда олий таълим тизимларнинг ўзаро уйғунлашуви ҳам замон талабига айланган эди. 2001 йилдаги бошланган Европа тюнинг лойиҳасининг ўзиёқ иттифоққа аъзо давлатлардаги олий таълим тизимлари ўртасида сезиларли дараражада фарқ ва хилма-хилликлар мавжуд эканлигини, уларнинг ўзаро мутаносиблигига эришмасдан туриб интеграцион жараёнлар ҳақида гап юритишнинг имконсизлиги аён бўлди. Тизимдаги фарқлар, маданият ва урф-одатларнинг хилма-хиллиги, ички бюрократик тартиблар, таълим сифатига қўйиладиган талаблар, кадрларга бўлган соҳа бўйича талаблар ўртасидаги мутаносиблик долзарб эканлиги аён бўлди. Энг асосий хил-хиллик таълимни асосан маҳаллий тилларда олиб борилиши бўлган ва бу эса олий таълим беришда умумевропа тилларини кенгайиши зарур эканлигига олиб келган. Тюнинг лойиҳаси қатнишчилар учун бир-бирини тушинишга, камчиликларни ўрганишга, ютиқларни ўргатишга замин яратди ва 2004 йилда Тюнинг Лотин Америкаси лойиҳаси олиб борилди.

Тюнинг Лотин Америкаси биринчи босқичда бизнес бошқарув, таълим (педагогика), тарих, математика, иккинчи босқичда агрономия, архитектура, бизнес, кимё, фукоро инжинерияси, компьютер фанлари, таълим, геология, тарих, ҳуқуқ, математика медицина, ҳамширалик, физика, психология каби соҳаларни қамраб олган. Тюнинг Лотин Америкаси лойиҳасида асосан тўрт йўналишдаги ишлар олиб борилган. Биринчисида, компетенциялар умумқасбий ва соҳа компетенцияларига бўлинган ҳолда ўрганилган. Иккинчисида, ушбу компетенцияларни таълим жараёнида ўқитилиши, ўрганилиши ва баҳоланиши ўрганилган.

Учинчисида академик кредитлар ўрганилган. Тўртинчисида эса фан дастурларининг сифати ўрганиб чиқилган.¹³ Биринчи йўналишда умумқасбий компетенцияларнинг барча маъқул бўлган вариантларини аниқлаш муҳим ҳисобланган. Масалан "Билимларни доимий ошириб бориш, муҳим тушунчаларни ажрата олиш, таҳлил ва синтез қила олиш" компетенцияси ривожланаётган барча Лотин Америкаси давлатлари учун муҳим эканлиги аниқланган. Лекин соҳалар бўйича компетенцияларда умумий фикр юритиш мушқилроқ кечган. Тўртинчи йўналиш бўйича эса барча олий таълим тизимларига мос келувчи таълим сифатини аниқловчи янги ёндашувдаги элементлар ишлаб чиқилган ва тажрибадан ўтказилган. Шу билан бирга олий таълим жараёнининг ташкил этилишидаги бошқа масалалар ҳам таҳлилий ўрганилган.¹⁴ Масалан олий таълимга талабаларни қабул қилиш механизмлари олишимиз мумкин. Бунда Миллий кириш имтиҳонлари асосида, ўрта мактаб ёки олий таълимдан олдинги таълим баҳолари натижалари асосида, суҳбат ёки ёзма имтиҳон асосида талабалikka қабул қилинган. Талабаларни қабул қилишда 20-24 ёшлилар сони, аёл ва эркеклар сони, умумий ёшлар сонига нисбатан олий таълимга кирганлар сони каби статистик маълумотлар ўрганилган. Мисол учун Аргентина, Коста-Рика, Панама, Венесуэла каби давлатларда олий таълимга давогар ёшларнинг 40-50 фоизи қабул қилиниши кўзга ташланади. Бундан ташқари хусусий олий таълим муассасаларининг жамиятдаги роли кучайиб бораётганлигини ҳам кузатиш мумкин. Бразилия, Мексика, Уругвай каби давлатларда олий таълимга бўлган эҳтиёжни қондириш учун қабул квоталарининг кескин оширилиши таълим сифатининг пасайишига олиб келинганлиги ҳам пайқаш мумкин. Қабул квоталарнинг оширилиши эса олий таълимда дарс берувчи ўқитувчилар сонининг оширилишига ҳам олиб келган. Масалан, Мексика ва Гондурас давлатида бакалавр даражасига эга бўлган кадрларни ҳам олий таълимда педагогик фаолият билан шуғулланишига изн берилгани ҳоллар ҳам бўлган. Магистратурада эса, бир қатор фанларни ўзлаштириш ва магистрлик диссертациясини ҳимоя қилиш етарли бўлган. Лекин техника соҳасида магистрларга муайян техник амалиётни ўташ ва ёзаётган диссертациясига ўша амалиётни боғлаш ёки натижасини синаб кўриш мажбурий этиб белгиланган. Бу ҳол кўпроқ Бразилия давлатидаги олий таълим муассасаларида учрайди.

2010 йилдан бошлаб бажарилган Тюнинг Африка лойиҳасида эса Африка давлатларидаги олий таълим соҳасидаги долзарб ўқув йўналишлари ўрганилди. Булар икки босқичда олиб борилган, биринчи босқичда медицина, ўқитувчи тайёрлаш (teacher education), кишлоқ хўжалиги фанлари, механик инжинеринг ва фуқаро инжинерияси бўлса иккинчи босқичда шу соҳаларга иқтисод, амалий геология, олий таълим менежменти каби соҳалар қўшилган. Бунда 120дан ортиқ олий таълим муассасалари қатнашган. Уч қисмда олиб борилган тюнинг Африка лойиҳасининг бошқаларидан фарқли томони шунда эдики, унда мавжуд тажрибаларни ўрганиш эмас балки янги тизим яратишга қаратилган эди. Лойиҳининг биринчи босқичида марказида талаба турувчи компетенцияларни шакллантиришга асосланган бакалавр ва магистратура академик даражалари ишлаб чиқилди. Бунда, академик даража олиш учун талаблар, компетенциялар, ўқиш якунидан эгаллаш зарур бўлган билим ва кўникмалар акс этган даража профили (degree profile) ишлаб чиқилган. Лойиҳанинг иккинчи қисмида эса, даража профилларни ташкил этувчи фанлар мажмуаси, компетенцияларни эгаллаш учун ўзлаштириш зарур бўлган ўқув юкламалари, талабанинг баҳолаш тизими ишлаб чиқилган. Бу қисм амалга ошириш (implementation) деб аталган бўлиб унда ишлаб чиқилган тизимларни институционал яъни олий таълим муассасаси миқёсидага даража ва қўшма даража (Joint degree) миқёсида олиб борилган. Учинчи қисмда талабаларга қўйиладиган юклама, мажбурият ва кредит тизимлари ишлаб чиқилган. Бунда талабанинг етарли кредит олиши учун адабиётлар, манбаълардан фойдаланиши билан олиши, аудиторияда ўтказиши зарур бўлган вақт миқдори, лаборатория, семинар, стажировкаларда ўтказиши зарур бўлган вақт миқдори

¹³Pablo et al. Reflections on and outlook for higher Education in Latin America. Final Report - Tuning Latin America project 2004-2007. Spain-2007. p.14.

¹⁴Pablo et al. Reflections on and outlook for higher Education in Latin America. Final Report - Tuning Latin America project 2004-2007. Spain-2007. p.24.

белгиланади. Аксарият Африка давлатлари олий таълими учун кредит тизими янгилик ҳисобланган.

Тюнинг лойиҳаларининг муваффиқиятли олиб борилиши ва самара бериши бошқа минтақаларда ҳам қўлланилишига олиб келди Хорижий манбаъларни ўрганиш мобайнида бир саволни кўндаланг қўйдик. Тюнинг Европада самара берган бўлса, нима учун уни бошқа минтақаларда қўллашга зарурат туғилди ёки қизиқиш пайдо бўлди ? Бунга асосий сабаблар бир неча. Биринчидан, Европа олий таълимидаги мувофиқлик (compatibility), ўхшашлик ва фарқлар (comparability), рақобатбардошлик (competitiveness) каби хусусиятлар бошқа минтақаларда қай тарзда кечаётганлиги қизиқ эди. Турли минтақалар, хилма-хил иқтисодий ва сиёсий тизимлар, маҳаллий менталитет, инсон ресурсларига бўлган эҳтиёжлардаги фарқлар кабиларни ўрганиш Европа олий таълим кенглиги ҳаракатини амалга оширишда аҳамиятли эди. Иккинчидан Европа олий таълимида хорижий талабалар сонини ошириш, иқтидорли ва билимли ёшларни ўқишга қабул қилиш стратегик мақсадлардан бири эди. Фан дастурлари ва таълим жараёнидаги муштаракликка эришиш эса ўз-ўзидан хорижий талабаларни Европа ОТМларига оқимини кучайтиришга олиб келади. Бунда баҳолаш тизимидаги фарқларни, мутахассисликларга қўйиладиган стандарт ва компетенцияларни илмий асослаш ўз-ўзидан юқоридаги стратегияни мукамал амалга оширишга хизмат қилади. Учинчидан, тюнинг лойиҳалари натижасида олинган хулосалар, ўрганилган тажрибалар, аниқланган мутаносибликлар ва хусусиятлар Европадагиси билан корреляциясини (correlation) ўрганиш, тюнинг методологиясида аниқланувчи мутаносиб нуқталарнинг (reference points) халқаро вариантини ишлаб чиқишга замин яратар эди.

Хулоса қилиб айтганда, тюнинг методологиясига олий таълимда сифатни оширишда муҳим механизмлардан бири сифатида қараш мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Бу методни тизимли равишда Ўзбекистон ОТМларида қўллаш мумкин.

ПРОЕКТ GIP: ПРОЦЕСС ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ ГЕРМАНИИ **Бутакова А. В.**

***Аннотация:** В статье говорится о партнерском проекте GIP между Национальным университетом Узбекистана имени Мирзо Улугбека и Вестфальским университетом имени Вильгельма города Мюнстера. Автор анализирует процесс обучения и формы обучения в немецком ВУЗе.*

***Ключевые слова:** высшее образование, GIP, самостоятельная работа, работа в группах.*

GIP PROJECT: THE PROCESS OF EDUCATION AT COLLEGE IN GERMANY **Anna Butakova**

***Abstract:** partnership project GIP between National university of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek and the university of Munster named after Wilhelm in Germany is talked in this article. The author analyzes the process of education and methods of studying at German colleges.*

***Key words:** the higher education, GIP, self teaching, working in groups.*

GIP - ЛОЙИҲА: ГЕРМАНИЯ ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТИДА ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА **Бутакова А. В.**

***Аннотация:** Мақолада Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети ҳамда Мюнстер шаҳридаги Вильгельм номидаги Вестфалия университети ўртасидаги GIP ҳамкорлик лойиҳаси ҳақида сўз боради. Муаллиф немис ОТМдаги ўқув жараёни ва шакллари таҳлил қилади.*

***Калит сўзлар:** олий маълумот, GIP, мустақил иш, гуруҳларда ишлаш.*

Годы независимости стали для Узбекистана с одной стороны годами преобразований во всех сферах жизнедеятельности как государства, так и всего общества, годами полномасштабных социальных, политических и экономических реформ, и, с другой стороны, годами поисков новых решений по всем направлениям социальной жизни общества, и